

CZERWIEC (124) sb m

czewiec (102), **czyrwiec** (20), *czewiec a. czyrwiec* (2); *czewiec Goski* (5), *Leop, Mącz* (2), *LeopPrzep* (4), *BudBibKaw, Strum, BudNT, SkarJedn* (3), *SkarŻyw* (19), *ZapKościer, StryjKron* (9), *Calep, KochCzJan, KochFragJan, LatHar* (33), *WujNT* (2), *WysKaz, SarnStat* (5), *CiekPotr*; *czyrwiec Mymer*¹, *FalZioł* (4), *MiechGlab, WrobŻółtGlab, LudWieś, SienLek* (2); *czewiec : czyrwiec BielKron* (11 : 6), *RejPos* (1 : 4).

czér- (7) *Strum, KochFragJan, SarnStat* (5), *czér-* (3) *Mącz* (2), *KochCzJan*; *drugie e jasne (Cn pierwsze e pochylone, drugie jasne)*.

sg N czérwiec (18). ♦ *G czérwca* (103). ♦ *I czérwc(e)m* (3). ♦ **[pl I czerwcami (Linde)]**.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *bot. Prawdopodobnie: Scleranthus annuus L. (Rost); czewiec roczny* (1) : *Czyrwiecz gdzie rofcie. MiechGlab* *7v.

2. *Barwa intensywnie czerwona* (2) : *RejPos* 214; *Bo rozpowiedziawfzy wżęlką zapowiedz wedle zakonu Moizelz wżemu ludowi/ wziawfzy krew cielęcą y kozłową/ zwodą y z wełną czewcem wkráfzoną [lana coccinea]/ y zhizopem/ zárázem y księgi y wżytek lud pokropił. BudNT Hebr 9/17.*

3. *Tkanina, szata intensywnie czerwonego koloru* (6) : *A tám dopirko/ powieda Pan/ by złości twoie były sfárbowane iáko czewiec/ iáko śnieg wybielone będą. RejPos* 163.

Zwrot: »sczyrwienieć, czerwony, sczyrwieniáły jako czewiec« [szyk zmienny] (1 : 3 : 1): Bęđáli grzechy wáffe iáko Szárłat/ wybielone będą iáko śnieg: á ieffli będą ták czerwone iáko Czewiec/ iáko bawelná ták zbieleią [Si fuerint peccata vestra ut coccinum quasi nix dealbabuntur et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt]. Leop Is 1/18; BielKron 94; A by złości twoie fzczyrwieniáły iáko czyrwiec/ iáko śnieg będą wybielone. RejPos 171v; chociayby były złości twoie fzczyrwieniále iáko czyrwiec/ á náwrócifz fie do Páná swoiego/ á bęđzyelz fluchał flow iego/ zbieleią nie ináczey iáko śnieg. RejPos 176, 342.

4. *Szósty miesiąc w roku; iunius Mymer*¹, *Mącz, Calep, Cn* (115) : *Iunius. [...] Czyrwiecz. Mymer*¹ 5; *FalZioł* V 47 [2 r.]; *Podmaiek/ ktorego drugim flowem kxiądz ołtromądr Czyrwcem zowie/ pokazał fie nam w niedzielę przed Nowem latem LudWieś B2; Goski A9, A9v [2 r.]; BielKron 211; Mącz 178b; SienLek 43; Calep 571a; LatHar ++3v, ++7.*

G sg w funkcji okolicznika czasu (100): *FalZioł* V 118; *Nie piy Czyrwca piwá młodego/ Winá fye chroń/ Miodu sílnego SienLek 43; A tho pułzczánié ná Tárćie/ ma być po Pełniéy Máia/ álbo kiedy iuz bywáią nawiętlzé ciepłá Czérwca. Strum O4. Cf W połączeniu z określeniem dnia, Wyrażenie.*

W połączeniu z określeniem dnia [w G sg] (83): Dan w Krakowie z Collegium Mnieyfzzego 12. dnia Czyrwca. Od bożego narodzenia roku 1539. WrobŻółtGlab A5v; Goski kt, A16v; BielKron 207v, 211, 226, 229v, 397v; SkarJedn 273, 318; Pierwfzy dzień Czewca. SkarŻyw 500 marg, 507 marg, 516 marg, 526 marg, 531 marg, 534 marg (17); StryjKron 235, 345, 557; ZapKościer 1583/ 38v; Z Kráková 4. dnia Czewca/ M. D. Lxxxix. KochCzJan A3; KochFragJan 4; LatHar ++ 8 [25 r.], 430 marg, 431 marg [2 r.], 441 marg [2 r.], 449 marg; Ewángelia ná dzień ś. Páwłá Apoštołá. 30. dnia Czewca. WujNT 41 marg, 651 marg; WysKaz)?(3v. Cf Wyrażenie.

Wyrażenie: »miesiąc czerwiec« [w tym: w G sg w funkcji okolicznika czasu (30); w połączeniu z określeniem dnia (16)] [szyk 25 : 7] (32): CZyrwca miefiącza/ małz pić wodę ftudzienną rano przed iedłem, aby zachował zdrowie płucz *FalZioł* V 47; Tegoż roku Lwow pogorzał do gruntu miefiącá Cžyrwćá. *BielKron* 419v, 210v, 218, 219, 225v, 233 (10); prima dies mensis Iunii Pierwżi dzień miefiącá czerwćá *Mącz* 112d; *LeovPrzep* B3v, C2v, C3v, C4; Piřan ná Vzdzie roku od národzenia řyná Božego/ 1572. Mieřiacá Czerwćá 30 dnia. *BudBibKaw* A3; *SkarJedn* 294; Mieřiac Czerwiec Iunius. *SkarŽyw* 500, 503 řp; A Krol zřzykowawřzy wořłká Koronne v Lwowá ořtátniego dnia Czerwćá Miefiącá ciągnął prořto do Wołoch *StryjKron* 672, 205, 240, 308, 717, 757; *SarnStat* 112, 185, 211 1066, 1178; *CiekPotr* ktv.

5. [zool. *Porphyrophora polonica* L. (Rost); owad żyjący na korzonkach rośliny zwanej czerwcem, wytwarzający czerwony barwnik; *coccum, coccum Galatiae, rubens granum, cusculium, granum fruticis a. aquifoliae ilicis a. cocci* Cn: Czérwiec/ ietći źiárnká/ które w Polfcze zbiérią czáfu Máiówego pod korzonki z źiemie: [...] Są źiárnká czérwoné nie wielkié/ w źiemie pod korzonki w źiół/ á zwłáčzá pod źielem/ które zowią Myřze vřzká/ álbo Niedořpiałek/ tákże pod żytem/ tákże pod źielem/ które zową Noc y dzień/ y pod inřzými rozmáitými źiółmi. Té źiárnká kopáią z źiemie pod témi korzonki: Máíá kwitná; á gdy przydzie Czérwiec/ tedy iuź obróćá řie w chrobaczki/ y wylećá: tćc chrobaczki řwićę w nocy Czérwćá/ á zową ie teź ludźie pořpolicie Czérwćámi. *UrzędowHerb* 333a.

Zestawienie: »czerwiec polski«; ábowiem Czérwiec Polřki iet nářzláčhetnieřzy: tym fárbuią rzeczy kořztowné/ Iedwabné/ w Weneciiey; á rzeczy Iedwabné/ które fárbuią Czérwcem Polřkim/ zową Kermezyn/ iákoby po nářzemu rzekł/ Czérwcem fárbowány. Táke w prawdźie nie moźe byđ rzeczona řadna rzecz Kermezynowa/ iedno którą fárbuią Kermezynem/ to iet Czérwcem Polřkim *UrzędowHerb* 333b (Linde).]

6. [Jedwab: gdy dorořtą [robaczki]/ nářtáwiác im rózg po izbie/ álbo komnáciu/ á oné poláźá po rózgách/ czyniac dómki okrągłé/ w którychby mogły řie záchowác: á té dómki řá gruby Iedwab/ który Bękartem zową: vczyniwřzy domek/ dopięro toćá wkoło około wyborny Iedwab/ który pořpolicie zową czérwcem *UrzędowHerb* 383a (Linde).]

Synonimy: 2. karmazyn, szarłat; 3. karmazyn, szarłat; 4. podmajek; 6. bękart, jedwab.

Cf [CZERLONOŚĆ], CZERW, 2. CZERWIEN, CZYRWONOŚĆ